

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ  
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ  
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНИХ І ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

**СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

**ОК 01 «Філософсько-методологічні основи наукових досліджень»**

обов'язкова загальна,  
заочна форма здобуття освіти

за освітньо-науковою програмою «Техногенно-екологічна безпека»

підготовки доктора філософії

у галузі знань 18 «Виробництво та технології»

за спеціальністю 183 «Технології захисту навколишнього середовища»

мова викладання українська

Рекомендовано кафедрою  
соціальних і гуманітарних дисциплін  
на 2023–2024 навчальний рік.  
Протокол від 8 серпня 2023 року  
№ 1

Силабус розроблений відповідно до робочої програми обов'язкового загального освітнього компонента ОК 01 «Філософсько-методологічні основи наукових досліджень»

## Загальна інформація про дисципліну

### Анотація дисципліни

Досягнення програмних результатів навчання з навчальної дисципліни «Філософсько-методологічні основи наукових досліджень» (компонент ОК 01 у освітньо-науковій програмі (ОНП) «Техногенно-екологічна безпека» (ТЕБ)) забезпечує рівень спроможності здобувача наукового ступеня *PhD* до роботи з методологічним і теоретичним ресурсом дослідного проекту у формі кваліфікаційної роботи. Базовий статус дисципліни реалізується корпусом аналітичних інструментів і положень, які несуть інтеграцію загальнотеоретичного досвіду в цілісність дисертаційного дослідження.

Набуття знань, культури мислення, аргументації, академічної дискусії є принагідним у *SMART* і *SWOT* вимірах дослідних робіт (зокрема *Soft Skills*, критичне мислення і порядкування інтелектуально-інформаційним форматом дослідження). Розвиток цих якостей здобувача *PhD* уможливує його фахову зрілість на рівні апріорної академічної доброчесності й гендерної коректності згідно з етичними критеріями глобальної наукової спільноти.

Особливість дисципліни «Філософсько-методологічні основи наукових досліджень» виражається дискурсивною логікою, значимою для потенціалу й архітектури наукового дослідження на всіх його етапах.

Вивченню дисципліни «Філософсько-методологічні основи наукових досліджень» передуює освоєння здобувачами вищої освіти низки гуманітарних навчальних дисциплін, як-от: «Філософія», «Історія та культура України», «Політологія», «Філософія і методологія науки» на етапах отримання кваліфікацій бакалавра та магістра. Навчальна дисципліна «Філософсько-методологічні основи наукових досліджень» надає логіко-теоретичні інструменти для вивчення професійних дисциплін протягом періоду отримання здобувачем кваліфікації доктора філософії.

Опанування навчального компоненту ОК 01 «Філософсько-методологічні основи наукових досліджень» для заочної форми здобуття вищої освіти займає 2 семестри, вміщує 5 кредитів ЄКТС (150 годин) та здійснюється у 1 і 2 семестрах, тобто на 1 курсі підготовки, містить 24 години (12 занять) аудиторних та 126 годин самостійної роботи, з яких 20 годин (10 занять) – лекції, 4 години (2 заняття) – семінарські заняття, завершується складанням диференційованого заліку в 1-му семестрі та екзамену в 2-му.

### Інформація про науково-педагогічного працівника

Загальна інформація	Рябініна Олена Володимирівна, професор кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін соціально-психологічного факультету, доктор філософських наук, професор.
Контактна інформація	м. Харків, вул. Чернишевська, 94, кабінет № 416. Телефон (робочий) – (057) 707-34-78.
E-mail	<a href="mailto:evryabinina@gmail.com">evryabinina@gmail.com</a>
Наукові інтереси	1) специфіка духовно-теоретичного досвіду;

	<p>2) феноменологія;</p> <p>3) цифрові арт-практики, онтологія віртуального буття</p>
Професійні здібності	<p>1) відповідають кваліфікації доктора філософських наук, професора по кафедрі соціальних і гуманітарних дисциплін; зокрема навчання здобувачів вищої освіти логіці та методології теоретичної діяльності;</p> <p>2) керівництво науковими дослідженнями кафедри та здобувачів вищої освіти;</p> <p>3) основи проектної діяльності (<i>Fundraising</i> проект «Платформи й інструменти <i>online</i> навчання» в рамках Міжнародного стажування під супервізією Ягелонського ун-ту (захищений 2021 року)</p>
Наукова діяльність за освітнім компонентом	<p>1. Філософія. Підручник для здобувачів вищої освіти/ авт. кол. Під ред. Рябіної О.В. і Юрченко Л.І. – Х.: НУЦЗ України. – 2021. – 296 с.</p> <p>2. Рябініна О.В., Коваленко І.І. Простір <i>HOMO VIRTUALIS</i> і пост-цифрова естетика музики. К.: Вісник Національної Академії керівних кадрів культури і мистецтва. 2018. Вип. 4. С. 214 – 221</p> <p>3. Ryabinina, Olena; Trynyak, Maya; Kovalenko, Inna; Kalnytskyi, Eduard y Kharlamov, Mykhailo. Postdigital practice and spatial specificity of music. <i>Revista Inclusiones</i> Vol: 8 num 1 (2021): 229-240</p> <p>4. Ryabinina, Olena; Kovalenko, Inna y Nesterenko, Ksenia. Metamorphoses of historicity in modern culture. <i>Revista Notas Históricas y Geográficas</i>, número 26, Enero-Junio 2021. pp. 189-207. (<i>Scopus &amp; Web of Science Core Collection</i>)</p> <p>5. Korzh-Usenko L., Kuznetsova O., Pryma V., Cheryshchuk Y., <b>Riabinina O.</b>, &amp; Cherniakova O. (). Distance learning as an educational technology: development prospects and challenges of today . <i>Laplace in Journal</i>, 7(3B), 2021, p.518-526. <a href="https://doi.org/10.24115/S2446-220202173B1584p.518-526">https://doi.org/10.24115/S2446-220202173B1584p.518-526</a> (<i>Web of Science Core Collection</i>)</p> <p>6. Yurchenko L., <b>Riabinina O.</b>, Prykhodko T, Gontarenko L. Legal and moral basis of nature management control and nature protection activity. // Scientific and practical international conference: Public Administration in the 21st Century: Problems and Development Prospects. – 20 November 2020 – Article 11. (<i>Web of Science Core Collection</i>)</p> <p>Профіль у Google Scholar:  <a href="https://scholar.google.com.ua/citations?user=HdaSiYcAAAAJ">https://scholar.google.com.ua/citations?user=HdaSiYcAAAAJ</a>          Профіль у ORCID:  <a href="https://orcid.org/0000-0003-1870-8261">https://orcid.org/0000-0003-1870-8261</a></p>

### Час та місце проведення занять з дисципліни

Аудиторні заняття з навчальної дисципліни «Філософсько-методологічні основи наукових досліджень» проводяться відповідно до розкладу занять. Електронний формат розкладу (<http://rozklad.nuczu.edu.ua/timeTable/group>).

Консультації з навчальної дисципліни проводяться протягом

навчального року щопонеділка з 15.00 до 16.00 у кабінеті № 416. За необхідності час додаткової консультації здобувача вищої освіти погоджується з викладачем.

**Мета вивчення навчальної дисципліни «Філософсько-методологічні основи наукових досліджень»** – розвиток науково-теоретичної культури здобувачів *PhD* засобами дискурсивної логіки та гностичних процедур філософії, знань і здатності до інтеграції досвіду в науково-філософській сфері.

Місце навчальної дисципліни у освітньо-науковій програмі визначається тим, що результати навчання, набуті здобувачами вищої освіти при опануванні навчальної дисципліни «Філософсько-методологічні основи наукових досліджень», а саме логіко-теоретичні інструменти для вивчення професійних дисциплін протягом періоду отримання здобувачем кваліфікації доктора філософії, стануть в нагоді при опануванні навчальних дисциплін ОК 03 «Управління науковими проектами та інтелектуальна власність», ОК 08 «Технології захисту довкілля» та освітнього компоненту ОК 06 «Педагогічна практика», а також при здійсненні досліджень за окремими розділами дисертаційної роботи та при підготовці до її захисту.

#### Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Форма здобуття освіти	
	очна (денна)	заочна (дистанційна)
<b>Статус дисципліни</b>		Обов'язкова загальна
<b>Рік підготовки</b>		1-й
<b>Семестр</b>		1-й, 2-й
<b>Обсяг дисципліни:</b>		
- в кредитах ЄКТС		5
- кількість модулів		2
- загальна кількість годин		150
<b>Розподіл часу за навчальним планом:</b>		
- лекції (годин)		20
- практичні заняття (годин)		0
- семінарські заняття (годин)		40
- лабораторні заняття (годин)		0
- курсовий проект (робота) (годин)		0
- інші види занять (годин)		0
- самостійна робота (годин)		126
- індивідуальні завдання (науково-дослідне) (годин)		0
- підсумковий контроль		диференційований залік, екзамен

### **Передумови для вивчення дисципліни**

Для успішного вивчення дисципліни «Філософсько-методологічні основи наукових досліджень» необхідні є досягнуті програмні результати навчання з гуманітарних дисциплін філософського спрямування першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти, що становлять її безпосередні передумови. Також такими передумовами є дисципліни «Історія та культура України», «Політологія».

### **Результати навчання та компетентності з дисципліни**

Відповідно до освітньо-наукової програми «Техногенно-екологічна безпека» вивчення навчальної дисципліни «Філософсько-методологічні основи наукових досліджень» повинно забезпечити:

- досягнення здобувачами вищої освіти таких **результатів навчання**:

Програмні результати навчання	ПРН
Виділяти загальнонаукові (філософські) компетентності, спрямовані на формування системного наукового світогляду, професійної етики та загального культурного кругозору.	ПРН10
Узагальнювати, критично мислити й аналізувати явища та проблеми у сфері захисту навколишнього середовища, проявляти гнучкість у прийнятті рішень на основі логічних аргументів та перевірених фактів в умовах обмеженого часу і ресурсів на засадах загальнонаукової методології.	ПРН11

- формування у здобувачів вищої освіти наступних **компетентностей**:

Програмні компетентності (загальні, спеціальні (предметні) та спеціальні (фахові))	ЗК, СПК, СФК
Здатність розв'язувати комплексні проблеми у сфері технологій захисту навколишнього середовища на основі системного наукового світогляду та загального культурного кругозору із дотриманням принципів професійної етики та академічної доброчесності.	ЗК 03
Здатність планувати і виконувати оригінальні дослідження, досягати наукових результатів, які створюють нові знання у сфері технологій захисту навколишнього середовища та дотичних до неї міждисциплінарних напрямів.	СК 01
Здатність здійснювати науково-педагогічну діяльність з технологій захисту навколишнього середовища.	СК 02
Здатність демонструвати знання філософсько-світоглядних засад, сучасного стану, тенденцій розвитку і наукових досягнень у сфері технологій захисту навколишнього середовища та у суміжних сферах.	СК 10

## Програма навчальної дисципліни

*Теми навчальної дисципліни:*

**МОДУЛЬ 1. Взаємодія філософської та наукової раціональності: культурно-історичний вимір**

**Тема 1.1. Раціональність, її генеза, різновиди і парадигми**

Поняття раціональності, її виникнення. Специфіка та типологія філософської раціональності, її зв'язок із науковими парадигмами. Роль філософського раціо в науковій творчості. Методологічна функція філософії.

**Тема 1.2. Філософське і наукове знання: спільність і відмінність**

Специфіка духовно-теоретичного досвіду як аспекта філософії. Історичні типи філософствування в утворенні наукових епістем. Епістема та гносис. Істина у філософії. Гностичний оптимізм та агностицизм. Істина в науці і її відносність. Цілі філософії і науки в соціокультурному процесі. Логіка і структура дослідження у науці та філософії. Взаємозбагачення науки та філософії

**Тема 1.3. Метод як теоретична проблема. Специфіка філософських та наукових методів**

Метод, методика, методологія. Загальнотеоретичні та науково-прикладні методи. Операції мислення та їх зв'язок із природою методів. Філософські методи та їх динаміка. Проблема методу у філософії. Еволюція науки та методологічні проблеми наукового пізнання

**Тема 1.4. Культурно-історична послідовність філософії і позитивних наук**

Поняття позитивного знання та позитивної науки. Історичність позитивних наук і знання. Процеси диференціації знання, виокремлення природничих наук і їх подальшого розгалуження. Синтез наук як загальнокультурна тенденція.

**Тема 1.5. Картина світу як форма взаємозв'язку філософії та науки**

Поняття картини світу та її принципів зв'язок із розвитком науки. Сучасна картина світу і роль філософської традиції в її утворенні. Глобалізм як картина світу. Пошуки філософії в умовах глобалізму. Соціально-екологічна філософія

**Тема 1.6. Антропологічний вимір наукового світорозуміння**

Філософська антропологія у вимірі науково-теоретичного мислення. Наука та особистість. Наукова творчість як філософська і психологічна проблема. Етичні та моральні принципи вченого. Добросовісність науковця. Внутрішня культура і відповідальність ученого. Науковий факт і його антропологічні виміри. Логіка й інтуїція в науці.

**Тема 1.7. Філософські підвалини наукового осягання часу і простору**

Континуум фізичний, символічний, віртуальний, математичний. Об'єктивна та суб'єктивна реальність в утворенні континууму. Поняття простору у філософії. Простір як категорія сутності. Еволюція просторових уявлень та її зв'язок із розвитком науки. Категорія часу. Екзистенціальна природа та багатовимірний характер часу. Методологічна проблема часу в

сучасній науці.

## **МОДУЛЬ 2. Науковий досвід як предмет філософського аналізу**

### **Тема 2.1. Взаємозв'язок епістемних і інституціональних вимірів науки як об'єкт філософського пізнання**

Ідея перетворення світу та генеза науки. Поняття про науку як цивілізаційний проект. Економічний вимір наукових досліджень і прогресу в науці. Проблеми та перспективи природничих наук. Трансформація людської природи і наука.

### **Тема 2.2. Проблема відкриття і новації. Науковий пошук і його етапи**

Феномен наукового відкриття. Відкриття як системотворча категорія онтології науки. Новизна і критерії наукового результату. Прогрес і його зв'язок із спрямованістю наукового пошуку. Науковий пошук у світлі аналізу творчості. Зміст інсайту: індивідуально-психологічний і філософсько-теоретичний вимір. Характеристика етапів наукового пізнання – проблеми, гіпотези, її верифікації та теорії – в аспекті творчого процесу. Інтелект і типологія мислення в науках про людину.

### **Тема 2.3. Філософія, математика і природничі науки: аспекти взаємодії**

Універсалія числа. Від містики й символізму числа до математичної абстракції

Становлення математики та філософії в спільному контексті синкретизму. Міф і космогонія числа. Космогонія – космологія – астрофізика: діалектичний обрис процесу. Філософські питання математики в сучасну добу. Науковий статус математики, філософії та природничих наук.

### **Тема 2.4. Еволюція науки як філософська проблема. Наукові революції**

Динаміка наукового знання та поняття наукової парадигми. Непарадигмальний розвиток сучасної науки. Періодизація науки в контексті становлення культури людства. Механізм еволюції та революції в поступі науки. Теорія Т.Куна та її значення для аналітичних і прогностичних досліджень сучасної науки. Ідея актуалізації основ та елементи неоархаїки в науковій картині світу.

### **Тема 2.5. Криза наукової раціональності і методологічно-дискурсивні пошуки філософії**

Поняття кризи в розвитку знання. Методологічний вимір кризи наук. Зміна теоретичних підвалин і парадигмальних зрушень у науковому світогляді: криза категоризації розуму. Проблема розуму в ракурсі глобальних проблем. Вчені і філософи про необхідність розробки стратегій глобальної цивілізації

### **Тема 2.6. Філософська футурологія про набутки науково-технічного прогресу і духовне майбуття людства**

Футурологічні та есхатологічні ідеї у філософії ХХ та ХХІ століть. Ідеї кінця філософії, пост-культури та ін. Постмодерн і методологія науки.

Глобальні проблеми сучасності в світлі філософської футурології.

**Тема 2.7. Емансипація розуму. Ідеї та практика штучного інтелекту**

Поняття штучного інтелекту та його відносна автономія. Штучний інтелект та критерії творчого продукту. Віртуальна реальність. Культура екранного коду. Цифрові та пост-цифрові практики та їх вплив на психічний світ людини.

**Розподіл дисципліни у годинах за формами організації освітнього процесу та видами навчальних занять:**

Назви модулів і тем	Заочна (дистанційна) форма					
	Кількість годин					
	усього	у тому числі				
		лекції	практичні (семінарські) заняття	лаборат. (інші види)	само-стійна робота	модульна контроль на робота
<b>1-й рік, 1-й семестр</b>						
<b>Модуль 1. Взаємодія філософської та наукової раціональності: культурно-історичний вимір</b>						
<b>Тема 1.1.</b> Раціональність, її генеза, різновиди та парадигми	11	2	0	0	8	1
<b>Тема 1.2.</b> Філософське і наукове знання: спільність і відмінність	9	0	0	0	8	1
<b>Тема 1.3.</b> Метод як теоретична проблема. Специфіка філософських і наукових методів	11	2	0	0	8	1
<b>Тема 1.4.</b> Культурно-історична послідовність філософії та позитивних наук	9	0	0	0	8	1
<b>Тема 1.5.</b> Картина світу як форма взаємозв'язку філософії та науки	11	2	0	0	8	1
<b>Тема 1.6.</b> Антропологічний вимір наукового	11	2	0	0	8	1



світорозуміння						
<b>Тема 1.7.</b> Філософські підвалини наукового осягання часу та простору	13	2	2	0	7	2
<b>Разом за модулем 1</b>	<b>75</b>	<b>10</b>	<b>2</b>	<b>0</b>	<b>55</b>	<b>8</b>
<b>1-й рік, 2 -й семестр</b>						
<b>Модуль 2. Науковий досвід як предмет філософського аналізу</b>						
<b>Тема 2.1.</b> Взаємозв'язок епістемних і інституціональн их вимірів науки як об'єкт філософського пізнання	11	2	0	0	8	1
<b>Тема 2.2.</b> Проблема відкриття і новації. Науковий пошук і його етапи	11	2	0	0	8	1
<b>Тема 2.3.</b> Філософія, математика і природничі науки: аспекти взаємодії	9	0	0	0	8	1
<b>Тема 2.4.</b> Еволюція науки як філософська проблема. Наукові революції	11	2	0	0	8	1
<b>Тема 2.5.</b> Криза наукової раціональності і методологічно- дискурсивні пошуки філософії	9	0	0	0	8	1
<b>Тема 2.6.</b> Філософська футурологія про набутки науково- технічного прогресу і	11	2	0	0	8	1

духовне майбуття людства						
<b>Тема 2.7.</b> Емансипація розуму. Ідеї та практика штучного інтелекту	13	2	2	0	7	2
<b>Разом за модулем 2</b>	<b>75</b>	<b>10</b>	<b>2</b>	<b>0</b>	<b>55</b>	<b>8</b>
<b>Разом</b>	<b>150</b>	<b>20</b>	<b>4</b>	<b>0</b>	<b>110</b>	<b>16</b>

### Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	<b>Тема 1.7.</b> Філософські підвалини наукового осягання часу і простору	2
2.	<b>Тема 2.7.</b> Емансипація розуму. Ідеї та практика штучного інтелекту	2
	<b>Разом</b>	<b>4</b>

**Теми практичних занять** – не передбачено планом.

**Теми лабораторних занять** – не передбачено планом.

### Орієнтовна тематика індивідуальних завдань

Реферативні роботи здобувачів не є жорстко нормативною формою індивідуально-дослідних завдань (див. розподіл навчальних годин). Реферат з дисципліни «Філософсько-методологічні основи наукових досліджень» являє собою викладення аргументованої позиції здобувача в поставленому питанні з використанням спеціальної літератури з програмного переліку і за вільним вибором. На семінарських заняттях практикується захист рефератів, а також дискусія за пропонованими темами.

*Орієнтовна рекомендована тематика реферативних завдань для індивідуальної самостійної роботи здобувачів вищої освіти:*

1. Розум і еволюція.
2. Цифрові практики: їх особливості, переваги й проблеми.
3. Прогноз цивілізації: обґрунтуйте Ваш футурологічний погляд.
4. Віртуальна реальність – локальна чи тотальна. Ознаки віртуального.
5. Релігія у житті видатних учених. Як Ви розумієте реальність Бога.
6. Ваше ставлення до використання штучного інтелекту в наукових дослідженнях.
7. Наукова творчість і «практична істинність наукової абстракції».

## Оцінювання освітніх досягнень здобувачів вищої освіти

### Засоби оцінювання

Форми демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни «Філософсько-методологічні основи наукових досліджень»:

- доповіді з презентаціями на семінарських заняттях;
- відповіді на питання навчального курсу у системі *OpenTest2* (форма модульного контролю);
- виконання та захист рефератів – індивідуально-творче завдання за Модулем №1 та індивідуальне завдання за Модулем №2 (на зразок позааудиторних контрольних робіт – для заочної форми здобуття освіти) (форма модульного контролю);
- екзаменаційні відповіді.

Оцінювання рівня освітніх досягнень здобувачів за освітніми компонентами, здійснюється за 100-бальною шкалою, що використовується в НУЦЗУ.

### Критерії оцінювання

#### Форми поточного та підсумкового контролю

Форми поточного та підсумкового контролю успішності з навчальної дисципліни ОК 01 «Філософсько-методологічні основи наукових досліджень»:

**Вхідний контроль** – застосовується на початку вивчення навчальної дисципліни з метою орієнтації здобувачів на академічну перспективу.

**Поточний контроль** успішності проводиться на семінарських заняттях, згідно з вищезазначеними формами демонстрації її рівня здобувачами, з метою виявлення успіхів і слабких сторін у процесі освоєння дисципліни, підвищення навчальної мотивації здобувачів.

#### Поточний контроль проводиться наступними способами:

- усне опитування – застосовується на семінарських заняттях;
- тестування у системі *OpenTest2* – на відповідних за розкладом екзаменаційної сесії заняттях;
- захист реферативних робіт (індивідуальних завдань) з презентаціями – на семінарських заняттях.

Особливістю заочної форми опанування навчальної дисципліни «Філософсько-методологічні основи наукових досліджень» є сконцентрований у формі семінарського заняття контроль успішності здобувачів щосеместра, по одному заняттю наприкінці семестрів. Так, у 1-му семестрі поточний контроль інтегрується в модульний та сполучається з підсумковим контролем у формі диференційованого заліку (захист реферативних індивідуальних завдань – на останньому семінарському занятті, тестування у системі *OpenTest2* – на відповідному за розкладом екзаменаційної сесії занятті). У 2-му семестрі прикінцевий семінар несе функцію підсумкового заняття, в ході якого практикується захист реферативних робіт, а тестування здобувачів у системі *OpenTest2* із виставленням оцінок, які враховують усі «наробітки» здобувачів

за період вивчення навчальної дисципліни, та модульних оцінок – на відповідному за розкладом екзаменаційної сесії занятті.

**Модульний контроль (частина поточного контролю).** Особливостями вивчення навчальної дисципліни ОК 01 «Філософсько-методологічні основи наукових досліджень» є її особистісно орієнтована специфіка й достатній ступінь духовно-теоретичної зрілості здобувачів освітнього ступеня доктора філософії. Відтак, Модуль № 1 являє собою інтегральну форму оцінювання успішності, яка поєднує в собі тестування за системою *OpenTest2* на відповідному за розкладом екзаменаційної сесії занятті та доповіді з презентаціями на теми, вибрані здобувачем і узгоджені з викладачем на останньому семінарському занятті.

Модуль № 2 проводиться на відповідному за розкладом екзаменаційної сесії занятті, що передує іспиту, у другому семестрі, так само у формі тестового контролю та доповідей, котрі являють собою захист індивідуально-творчих робіт (орієнтовні теми надано в силабусі). Тим самим виявляється особливість даного заходу – демонстрація набутих протягом періоду вивчення дисципліни інтелектуально-теоретичних умінь та навичок навчальної дискусії. Оцінка за модуль складається з оцінок за тест і виконане індивідуально-творче завдання.

Отже, **оцінка за модуль** враховує всі форми активності здобувачів та їх академічної звітності.

З навчальної дисципліни ОК 01 «Філософсько-методологічні основи наукових досліджень» формами **підсумкового контролю** є диференційований залік (перший семестр) та екзамен (другий семестр).

Формат **екзаменаційної процедури** – відповіді на три питання у білетах (перелік питань подано в силабусі). Кожна відповідь на питання білета вносить у бальний «актив» здобувача 9 балів, на додаткове питання – 3 бали, загалом максимальна сума іспитових балів 30. Слід розуміти формальний характер цієї величини, яка головним чином відображає: 1) питомий внесок екзаменаційної процедури в обсяг контрольних заходів; 2) співвідношення питомого внеску одного питання з екзаменаційною оцінкою.

Слід зазначити, що співвідношення максимальної формальної суми балів за складений іспит і 100-бальної шкали ЄКТС доцільним є визначати виходячи з традиційних для вищої школи України критеріїв оцінки. У шкалі ЄКТС бали конвертуються з кроковою величиною 10 балів на кожен градацію позитивної оцінки національної шкали, яка, питома в оцінюванні успішності з дисципліни «Філософсько-методологічні основи наукових досліджень», постає змістовною основою для 30-бального максимуму в межах заходу з екзаменації здобувачів освітнього рівня доктора філософії. Так, 30 балів – це є «відмінно», 27 – «дуже добре» (умовні 4+, або 85 балів ЄКТС), 18 – «задовільно», 9 і нижче, маючи на увазі діапазон між украй слабким і відсутнім знанням матеріалу дисципліни, – рівень від градації Е (нижче 50 балів) за ЄКТС або вітчизняних «3 з мінусом» та «2». Принаймні, даний підхід виявляє свою доцільність у застосуванні до особистісно-орієнтованих дисциплін, як «Філософсько-методологічні основи наукових досліджень». Особливо з огляду на те, що семестровий (а не річний)

статус іспиту є даниною вимогам кредитно-модульної системи, дозволяючи узгодити значимість підсумкового контролю і формат накопичення балів.

Оцінка програмних результатів навчання включає сумарні за роботу на семінарських заняттях, оцінки за складання модулів, індивідуальних завдань, а також фактичний рівень знань, виявлених екзаменаційною процедурою.

**Розподіл та накопичення балів, які отримують здобувачі, за видами навчальних занять та контрольними заходами з дисципліни**

**1-й семестр**

Види навчальних занять		Кількість навчальних занять	Максимальний бал за вид навчального заняття	Сумарна максимальна кількість балів за видами навчальних занять
<b>I. Поточний контроль</b>				
Модуль 1	лекції	5	0	0
	семінарські заняття	1	2	2
	модульний контроль (тестування у OpenTest)	1	50	50
	модульний контроль (індивідуально-творче завдання: доповідь+презентація)	1	48	48
Разом за модуль 1				100
Разом за поточний контроль				100
<b>II. Підсумковий контроль (диференційований залік)</b>				0
<b>Разом за всі види навчальних занять та контрольні заходи</b>				100

**2-й семестр**

Види навчальних занять		Кількість навчальних занять	Максимальний бал за вид навчального заняття	Сумарна максимальна кількість балів за видами навчальних занять
<b>I. Поточний контроль</b>				
Модуль 2	лекції	5	0	0
	семінарські заняття	1	2	2
	модульний контроль (тестування у OpenTest)	1	30	30

	модульний контроль (індивідуальна робота)	1	38	38
Разом за модуль 2				70
Разом за поточний контроль				70
<b>II. Підсумковий контроль (екзамен)</b>				30
<b>Разом за всі види навчальних занять та контрольні заходи</b>				100

**Примітка.** Модульний контроль здійснюється на останньому за період освоєння модульного обсягу семінарському занятті, виділення окремих годин на складання модулю не передбачено

### **Поточний контроль**

**Критерії поточного оцінювання знань здобувачів на семінарському занятті:**

Питомий внесок кожного семінарського заняття становить 2,5 % (у першому модулі) та близько 3 % (у другому модулі) від суми балів за модуль. Він передбачає оцінювання теоретичної підготовки та активності здобувача вищої освіти на занятті.

*Критерії поточного оцінювання знань здобувачів на семінарському занятті (оцінюється від 0 до 100 % від показника максимального балу за кожне семінарське заняття, тобто від 0 до 2 балів):*

2 бали – здобувач вільно володіє навчальним матеріалом, аргументує судження, наводить приклади;

1 бал – здобувач виявляє часткове/формальне знання, відповідь нечітка;

0 балів – здобувач утруднюється відповісти, знання не виявлені.

Викладач оцінює повноту і послідовність відповіді, вміння працювати з текстами філософії та рівень загально-навчальних умінь.

### **Критерії оцінювання знань здобувачів при модульному контролі:**

#### *Тестовий контроль*

Тест за системою *OpenTest2* включає 30 питань зі стандартизованим визначенням відсотка правильних відповідей та орієнтовної бальної оцінки.

*Критерії оцінювання знань здобувачів вищої освіти при виконанні тестового контролю у Модулі № 1 (оцінюється в діапазоні від 0 до 50 балів):*

оцінка  $M$  у балах розраховується за формулою

$$M = N / K \times L, \text{ балів,}$$

де  $N = [0 \dots K]$  – кількість вірних відповідей у тесті, шт.;  $K = 30$  – кількість питань у тесті, шт.;  $L = 50$  – кількість балів зі 100-бальної оцінки, відведених на тестування.

з округленням отриманого результату до найближчого цілого значення.

*Критерії оцінювання знань здобувачів вищої освіти при виконанні тестового контролю у Модулі № 2 (оцінюється в діапазоні від 0 до 30 балів):*

оцінка  $M$  у балах розраховується за формулою

$$M = N / K \times L, \text{ балів,}$$

де  $N = [0 \dots K]$  – кількість вірних відповідей у тесті, шт.;  $K = 30$  – кількість питань у тесті, шт.;  $L = 30$  – кількість балів зі 100-бальної оцінки, відведених на тестування.

з округленням отриманого результату до найближчого цілого значення.

#### *Індивідуальні завдання.*

Індивідуальна самостійна робота є однією з форм роботи здобувача, яка виявляє вміння оперувати навчальним матеріалом в аналізі філософської й професійної тематики. У вивченні дисципліни «Філософсько-методологічні основи наукових досліджень» самостійний письмовий виклад ідей, положень і висновків з їх специфічно філософською аргументацією набуває для здобувача освіти за заочною (дистанційною) формою навчання основного значення щодо демонстрації програмних результатів навчання. Викладач оцінює рівень загально-навчальних умінь і професійної приуроченості міркувань здобувача.

*Для Модуля № 1 – індивідуально-творче завдання (доповідь + презентація).*

Особливістю заочної форми здобуття вищої освіти є необхідність подати в лаконічній, ємній формі весь обсяг напрацювань за звітний період, у даному випадку семестр, від настановних занять до модулю та заліку. Звідси відносно значний питомий внесок контрольних доповідей здобувачів із презентаціями, в яких відображується здатність самостійно сформулювати положення відповіді й представити їх із дотриманням вимог академічного спілкування.

*Відповідно до максимуму можливих балів, оцінки доповіді й презентації наступні (оцінюється від 0 до 48 балів):*

46–48 балів – відповіді продуктивні (синтетичні судження), з прикладами та посиланнями на літературу, презентація унаочнює самостійні формулювання;

40–45 балів – відповіді репродуктивні (аналітичні судження), не відсилають до літератури з теми, приклади шаблонні, презентація з скопійованим текстом;

32–39 бали – відповіді формальні, можливі пробіли, приклади запозичені, презентація складається з картинок і декларативних тверджень;

24–31 бали – відповіді з фактичними/логічними заблудженнями, вимога розкрити на прикладах матеріал утруднює, презентація має вигляд ілюстрації;

16–23 балів – відповіді зверхні, часткові, без теоретизування/підмінене побутовою риторикою, презентація не підготовлена;

8–15 балів – відповідь на 1 пункт запозичена з джерел і без прикладів;

0–7 балів – відповіді відсутні або цілковито неспроможні.

Характеризуючи роль представленої здобувачем презентації як критерію оцінювання, слід звернути увагу на важливість самостійних формулювань, які виносяться на обговорення (дискутуються) і потребують ясності й чіткості.

*Для Модуля № 2 – індивідуальне завдання.*

Індивідуальні завдання – реферативні роботи з їх обов'язковим захистом на прикінцевому семінарі Модуля № 2 – мають менший, ніж у Модулі № 1,

питомий внесок у зв'язку з наявністю іспиту, що на нього, відтак, припадає визначна питома частина оцінювання сукупного навчального досвіду здобувачів освітнього ступеня доктора філософії щодо освоєння ними дисципліни ОК 01 «Філософсько-методологічні основи наукових досліджень».

*Критерії оцінювання індивідуальних завдань (оцінюються від 0 до 38 балів):*

33–38 балів – відповіді продуктивні (синтетичні судження), з прикладами та посиланнями на літературу, презентація унаочнює самостійні формулювання;

27–32 бали – відповіді репродуктивні (аналітичні судження), не відсилають до літератури з теми, приклади шаблонні, презентація з скопійованим текстом;

21–26 балів – відповіді формальні, можливі пробіли, приклади запозичені, презентація складається з картинок і декларативних тверджень;

15–20 балів – відповіді з фактичними/логічними заблудженнями, вимога розкрити на прикладах матеріал утруднює, презентація має вигляд ілюстрації;

9–14 балів – відповіді зверхні, часткові, без теоретизування/підмінене побутовою риторикою, презентація не підготовлена;

1–8 балів – відповідь на 1 пункт запозичена з джерел і без прикладів;

0 балів – відповіді відсутні або цілковито неспроможні.

### **Підсумковий контроль.**

*Критерії оцінювання знань здобувачів на екзамені (оцінюється від 0 до 30 балів):*

Білет екзамену з навчальної дисципліни містить три теоретичних питання. Відповідь оцінюється за шкалою ECTS у наступний спосіб:

A – здобувач вищої освіти вичерпно розкрив питання білету, виявив глибоке розуміння та сформулював аргументовані судження.

B – здобувач вищої освіти розкрив питання білету, але не виявив повної самостійності в аргументації положень своєї відповіді.

C – здобувач вищої освіти у цілому впевнено доповів питання, але не всі положення аргументовані.

D – здобувач вищої освіти у цілому розкрив питання, але утруднюється в інтерпретації ключових понять і не має своєї позиції.

E – здобувач вищої освіти має фрагментарні знання та неспроможний до логічного послідовного викладу питання.

F – здобувач вищої освіти неспроможний розкрити питання.

Питомий внесок екзамена становить 30 балів.

Слід зазначити, що співвідношення максимальної формальної суми балів за складений іспит і 100-бальної шкали ЄКТС доцільним є визначати виходячи з традиційних для вищої школи України критеріїв оцінки. У шкалі ЄКТС бали конвертуються з кроковою величиною 10 балів на кожну градацію позитивної оцінки національної шкали, яка, питома в оцінюванні успішності з дисципліни «Філософсько-методологічні основи наукових досліджень», постає змістовною основою для 30-бального максимуму в межах заходу з екзаменації здобувачів



освітнього рівня доктора філософії. Так, 30 балів – це є «відмінно», 27 – «дуже добре» (умовні 4+, або 85 балів ЄКТС), 18 – «задовільно», 9 і нижче, маючи на увазі діапазон між украй слабким і відсутнім знанням матеріалу дисципліни, – рівень від градації E (нижче 50 балів) за ЄКТС або вітчизняних «3 з мінусом» та «2». Принаймні, даний підхід виявляє свою доцільність у застосуванні до особистісно-орієнтованих дисциплін, як «Філософсько-методологічні основи наукових досліджень». Особливо з огляду на те, що семестровий (а не річний) статус іспиту є даниною вимогам кредитно-модульної системи, дозволяючи узгодити значимість підсумкового контролю і формат накопичення балів.

#### **Перелік теоретичних питань для підготовки до екзамена:**

1. Охарактеризувати специфіку філософсько-теоретичної діяльності.
2. Розкрити особливості софійного та епістемного типів філософії та їх взаємозв'язок із науковою методологією.
3. Дати аналіз проблеми методу у філософії.
4. Обґрунтовано розкрити співвідношення понять методу, методики, методології.
5. Дати аналіз взаємовідношення філософії та науки.
6. Сформулювати й обґрунтувати власну позицію щодо наукового статусу філософії.
7. Схарактеризувати роль ранньогрецької натурфілософії у теоретичних розшуваннях сучасних природничих наук.
8. Висловити власну позицію щодо специфіки інтелекту й природи раціональності (в опорі на еволюційну епістемологію М. Р'юза чи інші ідеї, за вибором здобувача).
9. Назвати парадигми раціональності та коротко схарактеризувати їх.
10. Визначити наукові парадигми за В. Стьопіним. Розкрити зв'язок наукових парадигм із типологією прогресу.
11. Дати визначення раціоналізму та схарактеризувати раціоналістичний світогляд, його роль у розвитку науки та наслідки абсолютизації.
12. Розкрити смисл методологічної кризи наук у сучасну добу.
13. Схарактеризувати ірраціоналізм у філософії науки, його динаміку.
14. Розкрити природу й особливості ненаукових форм пізнання світу.
15. Дати аналіз непарадигмальних явищ розвитку науки (за власним вибором).
16. Дати характеристику хаотології та її походження.
17. Показати динаміку образу філософії в науково-теоретичній думці.
18. Дати аналіз метафори «кінця філософії» Ф. Фукуями.
19. Схарактеризувати основні операції мислення.
20. Розкрити роль теорії інформації у сучасній філософії.
21. Схарактеризувати вплив інформаційних технологій на стан ментальних ресурсів науки.
22. Схарактеризувати особливості організації наукового пошуку (можлива орієнтація здобувача на власний досвід планування та організації дослідження).

23. Провести диференціальний аналіз культурно-історичного поступу філософії та науки.
24. Розкрити відмінності між природничими, технічними, соціальними, гуманітарними науками.
25. Розкрити специфіку філософії в аспекті генези наук.
26. Провести диференціацію теоретичної та практичної філософії.
27. Схарактеризувати зв'язок поступу науки з появою «основного питання» філософії.
28. Розкрити соціально-економічні та духовно-теоретичні передумови виникнення та розвитку науки.
29. Розкрити зміст понять «картина світу» та «образ світу», показати їх антропогенну специфіку та техногенні модифікації.
30. Показати паралелізм антропоїдних образів світу на матеріалі явищ культури.
31. Розкрити логіко-теоретичний смисл уявлень про розвиток.
32. Навести основні моделі розвитку, що існують у сучасному науковому вжитку.
33. Розкрити специфіку діалектичного методу і його роль у сучасній науці.
34. Розкрити специфіку синергетики та її зв'язок із загальною теорією систем.
35. Показати взаємозв'язок тенденцій диференціації й інтеграції наукового пізнання.
36. Сформулювати антропний принцип і показати його роль у постнекласичній науці.
37. Розкрити основну тенденцію нового поєднання науки та філософії щодо проблеми об'єктивності знання (на матеріалі ідей С. Кріпке, Д. Чалмерса, та ін., за вибором здобувача).
38. Показати зв'язок логічного ідеалізму та науки (можливо на матеріалі ідей «Логіко-філософського трактату» Л. Вітгенштейна).
39. Схарактеризувати філософсько-теоретичні передумови постпозитивізму в науці.
40. Схарактеризувати неоматеріалізм і переосмислення категорії матеріального.
41. Розкрити моральнісний смисл науки щодо відповідальності людини за наслідки свого вибору.
42. Навести глобальні проблеми сучасності та показати можливості наукового підходу в їх розумінні та пошуках рішень.
43. Розкрити поняття простору та його філософські підвалини.
44. Виявити зв'язок категорії простору з онтологічними розвідками філософії.
45. Розкрити екзистенціальну природу категорії часу та порядкування часом.
46. Показати, в який спосіб взаємодіють епістемний та інституціональний виміри науки.
47. Сформулювати визначення науки (якщо запозичене – дати

інтерпретацію).

48. Дати аналіз теоретичних уявлень про суб'єкта наукового пізнання – в історичному минулому та в сучасному світі. Показати основну відмінність.
49. Схарактеризувати наукове дослідження як комплексний проект.
50. Окреслити позиції власного наукового дослідження. Що саме в ньому має цікавити науковий загал? Наскільки широкий?
51. Сформулювати поняття наукової новизни.
52. Розкрити теоретичне уявлення про відкриття і творчість у науці.
53. Показати проблемний характер уявлень про відкриття і творчість у науці.
54. Схарактеризувати науку як місію відкриття законів природи.
55. Окреслити процес постановки наукової проблеми, задачі.
56. Дати аналіз поняття «мета дослідження», навести приклади.
57. Розкрити поняття гіпотези, навести приклади.
58. Схарактеризувати специфіку наукового дискурсу та умовиводів.
59. Сформулювати поняття теорії, показати різницю між умовиводом і теорією.
60. Схарактеризувати особливості наукової аргументації.
61. Навести типологію методів у науці.
62. Розкрити відмінності між емпіричними й теоретичними методами дослідження. Навести приклади різноманітних методів.
63. Показати роль філософсько-теоретичних процедур у формулюванні методології власного наукового дослідження.
64. Показати дієвість кожного з чотирьох законів логіки в науковому дослідженні.
65. Розкрити суть проблеми авторства в науці.
66. Окреслити поняття авторського права та інтелектуальної власності.
67. Дати визначення проблеми відповідно до специфіки наукового пізнання
68. Окреслити співвідношення природничо-наукового знання та математичного мислення.
69. Окреслити співвідношення філософського та математичного мислення.
70. Показати лінію еволюції математичного апарату науки від числового символізму до математико-статистичних методів.
71. Розкрити специфіку математико-статистичних методів, навести приклади (або показати перспективи) їх використання у власному дисертаційному дослідженні.
72. Окреслити специфіку понять розвитку та еволюції. Показати еволюційний характер наукового поступу.
73. Розкрити взаємозв'язок наукового пізнання та технічного прогресу.
74. Розкрити поняття наукової революції за Т. Куном.
75. Дати аналіз структури наукових революцій.
76. Роз'яснити відмінність між парадигмальними та непарадигмальними проблемами та теоріями.
77. Схарактеризувати специфіку кризових ситуацій у поступі науки.

78. Окреслити вірогідні конструктивні та деструктивні наслідки кризових ситуацій у науково-дослідній діяльності соціуму.
79. Розкрити чинники й передумови методологічної кризи природничого знання на початку ХХ ст.
80. Дати інтерпретацію проблеми матеріального в світлі енергетично-інформаційної картини реальності.
81. Показати розвиток уявлень про матерію, поле, речовину у фізичних науках.
82. Висвітлити підвалини філософського ірраціоналізму та його вплив на методологію наукового пізнання.
83. Показати взаємозв'язок ірраціональної тенденції початку ХХ ст. і зародження неklasичної раціональності.
84. Окреслити специфіку постнеklasичної доби в непарадигмальному розвитку науки.
85. Висвітлити взаємодію нового й старого в поступі науки.
86. Розкрити смисл проблеми «розуму, що хибить», і її інтерпретацію в критичних ідеях П. Фейєрабенда.
87. Висвітлити специфіку наукової футурології (на матеріалі ідей В. Вернадського, К. Ціолковського, Т. Лірі, інших феноменів наукової прогностики за вибором).
88. Показати зв'язок наукової футурології та глобальних екологічних проблем.
89. Розкрити зміст учення В. Вернадського про ноосферу.
90. Розкрити теоретичне уявлення про штучний інтелект і перспективи його розвитку.

### **Політика викладання навчальної дисципліни**

1. У пріоритеті високий рівень пізнавальної активності та культури мислення, внутрішня мотивація досягнення компетентностей, спроможність до світоглядної позиції, академічна коректність.

2. Від здобувачів освіти вимагається підготовленість до семінарських занять з опрацюванням літератури, якісне і своєчасне виконання завдань.

3. Наукова спільнота поціновує культуру поведінки та повагу до іншої думки, що має відобразитись у поведженні здобувачів і відповідає політиці НУЦЗ України щодо академічної доброчесності.

4. Використання мобільних пристроїв на заняттях з дозволу викладача для забезпечення цифрових технологій навчання (тестів у системі OpenTest2, MentiMeter, демонстрації презентацій, входу за посиланням у вказані викладачем електронні документи, і т.ін.).

5. Здобувач освіти має право дізнатися у викладача бальні оцінки своєї успішності й вести паралельний моніторинг накопичуваних балів. Зворотний зв'язок, наданий викладачеві, доцільний також у формі відгуку здобувача про якість викладання і застосовність знань. Викликають інтерес і враховуються побажання й пропозиції здобувачів щодо тематичного наповнення навчання, технологій і форм подачі навчального контенту.

6. ЗВО під час засвоєння матеріалу дисципліни на заняттях, під час самостійного виконання завдань, а також під час складання елементів поточного та підсумкового контролю, повинні дотримуватися політики академічної доброчесності відповідно до чинного законодавства. При виконанні індивідуальної самостійної роботи до захисту допускаються роботи, які виконані лише за власним варіантом, виданим кожному здобувачеві окремо, містять не менше 50 % оригінального тексту при перевірці на академічний та інші види плагіату.

7. Під час засвоєння матеріалу дисципліни на заняттях, виконання модульних контрольних робіт та складання диференційного заліку та екзамену здобувачі вищої освіти мають дотримуватися політики гендерної рівності відповідно до чинного законодавства.

8. Під час засвоєння матеріалу дисципліни на заняттях, виконання модульних контрольних робіт та складання диференційованого заліку та екзамену здобувачі вищої освіти мають дотримуватися протиепідемічних заходів відповідно до чинного законодавства.

9. Під час засвоєння матеріалу дисципліни на заняттях, виконання модульних контрольних робіт та складання диференційованого заліку та екзамену здобувачі вищої освіти мають дотримуватися заходів безпеки воєнного стану відповідно до чинного законодавства.

## **РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ**

### **Література**

#### *Основна*

1. Філософія: підручник для здобувачів вищої освіти /авт. кол.; за ред. О.В. Рябініної, Л.І. Юрченко. – Х.: Видавництво Іванченка І.С., 2021. – 296 с. (бібліотека НУЦЗ України).
2. Філософія науки: навчальний посібник. / І.М. Гоян, І.С. Матвієнко, С.В. Сторожук // за ред. С. Сторожук. – Івано-Франківськ: Симфонія-Форте. 2019. 756 с.
3. Добронравова І.С. Практична філософія науки – К.: Університетська книга, 2017. – 243 с.
4. Рябініна О.В. Психологія творчості. Теоретичні виміри. Актуальні тенденції. Навч. посіб. – Х.: НУЦЗ України, 2019. – 286 с. (електронна бібліотека НУЦЗ України)

#### *Додаткова*

1. Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 183 «Технології захисту навколишнього середовища» галузі знань 18 «Виробництво та технології» для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти. Затв. Наказом МОН України № 1427 від 23.12.2021 р. Офіційне видання. Київ, 2022. 15 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/12/24/183-Tekhn.zakh.navk.seredovyshcha-dokt.filos.pdf>

2. Освітньо-наукова програма вищої освіти «Техногенно-екологічна

безпека». Галузь знань 18 «Виробництво та технології». Спеціальність 183 «Технології захисту навколишнього середовища». Третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти. Відповідає Стандарту вищої освіти, затв. Наказом Міністерства освіти і науки України № 1427 від 23.12.2021 р. / Уклад. О.М. Кондратенко, В.А. Андронов, В.Ю. Колосков, Є.О. Рибка. Х.: НУЦЗ України, 2022. 24 с. URL: [http://fteb.nuczu.edu.ua/images/osvitni-programi/2021/183\\_teb\\_df\\_22.pdf](http://fteb.nuczu.edu.ua/images/osvitni-programi/2021/183_teb_df_22.pdf).

3. Робоча програма професійного обов'язкового освітнього компонента ОК 01 «Філософсько-методологічні основи наукових досліджень» освітньо-наукової програми «Техногенно-екологічна безпека». Спеціальність 183 «Технології захисту навколишнього середовища». Галузь знань 18 «Виробництво та технології». Третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти / Уклад.: О.В. Рябініна. Х.: НУЦЗ України, 2022. 15 с.

### Інформаційні ресурси

1. Медіаресурс Social. URL: <http://www.social.org.ua/>
2. Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України. URL: <http://www.filosof.com.ua>
3. Короткий довідник з історії філософії. URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/dovi.html>
4. UniCheck онлайн сервіс для перевірки на анти плагіат. Офіційний сайт. URL: <https://unicheck.com/uk-ua>.

### Розробник:

професор кафедри  
соціальних і гуманітарних дисциплін  
доктор філософських наук, професор



Олена РЯБІНІНА